

dr Adib Dozić

**Genocid u Srebrenici, paradigma bosnacida
„Genocid prevazilazi samo zlo uništenja ljudi“
(K. Doubt)**

UDK 316.48(497.6)

Sažetak

Znanstvenoj javnosti nedovoljno je poznata nesporna, historijska, činjenica da je od samog početka formiranja nacionalnih pokreta i nacionalnih država na Balkanu, kontinuirano, od istih tih političkih subjekata, vršen zločin nad bosanskohercegovačkim društvom. Bosni susjedni, velikodržavni, nacionalistički, projekti, zasnovani na ideološkoj matrici nacija-država, činili su osnovnu pokretačku snagu političkim elitama, političkim strankama, vladama, armijama i državama da izvrše, s vremena na vrijeme, zločin genocida nad bosanskohercegovačkim društvom i državom. To je posebna vrsta zločinačkog čina, neprihvatljiva ljudskom humanumu, ubistva globalne društvene grupe kao takve, njezine esencijalne, multilateralne sadržajnosti, koja prevazilazi zločin koji je sveden na uništavanje ljudi. Ta vrsta zločina je sociocid, u našem slučaju označeno kao bosnacid. Genocid u Srebrenici, iako se može posmatrati kao pojedinačna pojavnost genocida, u svojoj esencijalno-fenomenološkoj suštini to isključivo nije, nego, naprotiv, predstavlja i paradigma bosnacida, kao konkretnog oblika sociocida.

Ključne riječi: sociocid, bosnacid, genocid, bosansko-hercegovačko društvo.

Uvod

Na sve izazove znanstvenog razumijevanja genocida u Srebrenici, do danas, nisu dati cjeloviti i potpuni odgovori. U

znanosti, da ne govorimo o ideološko-političkoj praksi, još uvijek vladaju namjerna, nekad perfidno prikrivena, a često i otvorena dezavuiranja i iskrivljivanja činjenica. Raznovrsna nasilja i zločini, pa i zločin genocida nad bosanskohercegovačkim čovjekom i bosanskohercegovačkim društvom, te zločin genocida nad Bošnjacima u Srebrenici, počinjen jula 1995. godine, ukazuju na potrebu da se teorijsko-znanstvenim metodama rasvijetle uzroci, ciljevi, svrha, namjera, karakter i drugi aspekti toga genocida, ali i genocida kao zločinačkog poduhvata uopće. Iako se može objasniti, razumjeti i „uklopiti“ u jedan od konvencionalnih pojmova tradicionalne teorije genocida kao što su: ratni zločin, zločin protiv civilnog stanovništva, masovno ubistvo, genocidni masakr, genocid, kulturocid, etnocid, homocid, i slično, genocid u Srebrenici neophodno je sagledati i u paradigmatičkom smislu, jer po okrutnosti, brutalnosti, perfidnosti skrivanja i poricanja, tehnologiji, vremenu događanja (kraj XX stoljeća), međunarodnoj zaštiti „zaštićene“ zone Srebrenica, taj genocid prevazilazi pojedinačnu genocidu pojavnost i nije bio krajnji cilj njegovih nalogodavaca i projektanata. Naprotiv, genocid u Srebrenici bio je, nažalost, samo sredstvo sveobuhvatnijeg cilja rušitelja Bosne, njezinog društva i države, zločin bosnacida. Ukazaćemo na činjenicu da je genocid u Srebrenici upravo paradigma bosnacida, odnosno samo jedan od upečatljivijih primjera kontinuiranog genocidnog zločina prema bosanskom društvu.¹

Genocid u Srebrenici je nebosanska pojava

Ova tvrdnja će na momenat zbuniti neke analitičare zbivanja u Bosni i Hercegovini, a posebno za tumače razumijevanja genocida u Srebrenici. Oslobodimo li znanstvenu spoznaju od ideoloških ortodoksija, vidjećemo da je genocid u Srebrenici djelo izvanbosanskih političko-ideoloških i vojnih subjekata. Da bi ova tvrdnja dobila znanstvenu verifikaciju, genocid u Srebrenici je neophodno razumijevati kao konkretan primjer sociocida. Kao takav oblik zločina, on prevazilazi

¹ U daljem tekstu, u pojedinim slučajevima, složenicu bosanskohercegovačko društvo označavat ćemo sintagmom «bosansko društvo», iz razloga što se milenijska sadržajnost Bosne i Hercegovine i imenom i sadržajem, sve do 1878. godine, nazivala bosanskim imenom. Dvoimeni naziv za jedinstveno bosansko društvo, jedinstvenu bosansku kulturu i tradiciju, jedinstvenu bosansku državu, uvodi se tek okupacijom Austro-Ugarske monarhije, 1878. godine.

tradicionalnu definiciju genocida,² koja genocid razumijeva kao masovno ubistvo etničke, rasne ili vjerske grupe kao takve. Klasična definicija genocida ne razmatra širi, društveni kontekst negativnih posljedica ubistva jedne etničke grupe u multilateralnom društvu kakvo je bosansko. Genocidno ubistvo jedne etničke grupe u multietničkom društvu, istovremeno, u širem društvenom kontekstu, znači ubistvo tog društva kao takvog, kao društvene činjenice *sui generis*, u Durkheimovom smislu riječi shvaćeno.

Na manjkavosti tradicionalne definicije genocida ukazuju mnogi autori.³ Manjkavosti tradicionalne teorije genocida odnose se, upravo, na izostavljanje političkih grupa i institucija kao subjekata (izvršilaca) genocida, ali i izostavljanje društva (globalne društvene grupe) kao predmeta genocida. Genocid, promatran iz sociološke perspektive, jeste društvena pojava i, prije svega, uzrokavan je društvenim faktorima. Iz ovog stava proizilazi nekoliko pitanja: koji su društveni (primarni i sekundarni) uzroci genocida u Srebrenici i uopće u Bosni i Hercegovini? Zašto je počinjen genocid u Srebrenici, te da li je bio samo sredstvo za konkretni „skriveni“ cilj? Ko je stvarni subjekt (nalogodavac) genocida u Srebrenici, a ko su praktični egzekutori (izvršioc) genocidnog ubistava preko 12 000 ljudi?⁴

² U članu 2 Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija, 11.12. 1948. godine, genocidom se označava svako djelo *počinjeno s namjerom da se potpuno ili djelimično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina:*

- a) ubojstvo članova skupine;
- b) nanošenje teške ili duševne povrede članovima skupine;
- c) namjerno podvrgavanje skupine takvim uvjetima života koji bi trebali dovesti do njezina potpunoga ili djelimičnog uništenja;
- d) nametanje takvih mjera kojima se želi spriječiti rađanje u okviru skupine;
- e) prisilno premještanje djece iz skupine u drugu. (Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Rezolucija 260a, III, 9. decembra, 1948. godine)

³ Ted Gurr, Barbara Harff, Lio Kuper, i drugi.

⁴ O broju žrtava genocida u Srebrenici koriste se različiti podaci, u zavisnosti od izvora, vremena koje tretira, i sl. Formalno-pravno posmatrano, važeći je podatak koji je, za sada, utvrdila Komisija za Srebrenicu i iznijela u svom Izvještaju, koji govori da je u genocidnom masakru od 11. do 19. jula, 1995. godine, ubijeno nešto manje od 8 000 Bošnjaka. Taj podatak ne može biti znanstveno relevantan, jer se genocid u Srebrenici događao ne samo od 11. do 19. jula, 1995. godine, već tokom cijelog perioda života ljudi u enklavi, dakle, od aprila 1992. do jula 1995. godine. Sve žrtve ubijene u tom periodu (granatiranjem, izgladnjivanjem, strahom, ruštenjem objekata, itd) žrtve su

Kad se razmatra fenomen subjekta genocida na nivou kolektivnog aktivizma, neophodno je razdvojiti nalogodavca („projektanta“), koji je primarni subjekt genocida, od praktičnog izvršioca, koji je uvijek u potčinjenom položaju u odnosu na nalogodavca. U okviru ovog pitanja je i pitanje da li, uopće, pojedinac može biti subjekt genocidne radnje, kad ta radnja po obimu, složenosti izvršenja i ukupnoj sadržajnosti nadilazi mogućnosti pojedinca?

Da bismo odgovorili na ova pitanja, neophodno je objasniti nekoliko nivoa interaktivnih odnosa između pojedinih društveno-historijskih fenomena u njihovom fenomenološkom i praktičnom kontekstu, kao što su:

- a) kriza racionalnosti funkcioniranja SFRJ – bosanskohercegovačko društvo – sociocid
- b) bosanskohercegovačko društvo – agresija – genocid, i
- c) dologije genocida – bosanskohercegovačko društvo – genocid.

Sigurno se društveni uslovi genocida u Srebrenici ne mogu svesti samo na ove tri relacije društvenih odnosa, ali one, uistinu, jesu najbitnije za razumijevanje naše teme. Za potpuniju elaboraciju genocida u Srebrenici, neophodno je uključiti i historijske, ekonomske, kulturne, religijske, političke, ideološke i druge elemente koji su bitni za cjelinu spoznajnog produktiviteta o njemu. Sva ova pitanja, do danas, nisu u cijelosti i na zadovoljavajući način istražena, posebno sa stanovišta sociološke teorije.

U planiranju bosnacida, vladajuće političke elite iz Srbije i Crne Gore, znajući za višestoljetni zajednički život bosanskih subidentiteta i za egzistenciju bosanskohercegovačkog društva kao zasebnog identiteta, uz planiranu agresiju legalnom državnom oružanom silom - JNA,⁵ planiraju i formiraju raznovrsne

genocida. U knjizi *Žrtve srebreničke apokalipse*, utvrđeno je, imenom i prezimenom, mjestom rođenja i mjestom pogibije da je u enklavi Srebrenica ubijeno 12 089 građana. Opširnije pogledati u: A. Mirhović, Z. Salihović, A. Kržalić, *Žrtve srebreničke apokalipse*, Tuzla, 2002. godine, J.W. Honig-N. Both, *Srebrenica hronika ratnog zločina*, "LJiljan", Sarajevo, 1997.

⁵ „Važno je istaći da se navodi u iskazima svjedoka da nisu samo vojnici bosanskih Srba, već također i vojska Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) bili prisutni tokom zauzimanja Srebrenice... elementi jugoslovenske narodne armije (JNA) uključujući Novosadski korpus i 'Užice korpus', kao i iregularci lojalni Arkanu. Ove dodatne trupe također su bile pod komandom osumnjičenih, ili pod različitim komandama. Masovne egzekucije, opisane u optužnici, bile su očigledno sistematične, organizovane

paramilitarne formacije,⁶ instrumentaliziraju dijelove bosansko-hercegovačkog stanovništva produkcijom mitskih konstrukcija: krvi, tla, osvete i izgradnjom zločinaca.⁷ Genocid, u ovom slučaju, nije bio cilj sam po sebi, već naprotiv, samo sredstvo u ostvarivanju postavljenog cilja, bosnacida. Dakle, „skriveni cilj“ agresije na državu Bosnu i Hercegovinu i genocida u Srebrenici nalazi se u političkim interesima velikodržavnih projekata koji nisu bili izvodljivi bez realizacije sociocida, kao bosnacida.

Kako nije bilo dovoljno unutarnjih snaga da dehumaniziraju bosanskohercegovačko društvo,⁸ pristupa se agresiji na državu Bosnu i Hercegovinu. Cilj agresorskog rata bio

od vojne i političke hijerarhije srpske administracije sa Pala, očigledno sa bliskom podrškom od elemenata Armije SR Jugoslavije. “ (haaska optužnica za genocid, saučesništvo u genocidu, zločine protiv čovječnosti, kršenje zakona i običaja ratovanja protiv R. Karadžića, IT-95-/18, potvrđena 31.05.2000. i R. Mladića, IT-95-/18 potvrđena 08.11.2002.)

⁶ „Vođama paravojnih jedinica, kao što su Vojislav Šešelj i Arkan, Milošević je omogućio pristup sredstvima informiranja, tajnoj policiji, vojnoj komandi i skladištima oružja. Ti su ljudi formirali privatne paravojne odrede i usko saradivali s regularnim srpskim snagama kako bi širili teror u istočnoj i sjeveroistočnoj Bosni.“ (M. A. Sells, *Iznevjerni most religija i genocid u Bosni*, ITD „Sedam“, Sarajevo, 2002, str. 101.

⁷ „Vođe paravojnih jedinica radile su na stvaranju kodeksa brutalnosti. Arkan, vođa paravojnih odreda „Tigrovi“, imao je štab u gradiću Erdutu, centrom za obuku. Srpski regruti obučavani su kako za borbu protiv neprijatelja nemaju pravo poštediti ni djecu ni žene ni starce. Srpski vojni komandanti pokazivali su reporterima i vlastitim jedinicama kako se reže ljudsko grlo tako što su za obuku klali svinje (...) Maska je preoblažavala identitet. Prije nego što bi je navukao na lice, pripadnik paravojne jedinice bio je dio multireligijske zajednice u kojoj su katolički Hrvati, pravoslavni Srbi, slavenski Muslimani, Jevreji, Romi, i drugi živjeli zajedno. To su bili njegovi prijatelji, kolege s posla, susjedi, ljubavnice, rodbina njegove supruge. Kad bi jednom navukao masku, postajao je srpski heroj; oni koje je mučio bili su balije i Turci, izdajnici rase i ubice Hrista-kneza Lazara.“ (M. A. Sells, navedeno djelo, str. 103-105)

⁸ „Bosna i Hercegovina predstavlja zasebno društvo, zaseban kulturni prostor. Tri bosanske zajednice nikada nisu živjele u potpunoj izolaciji. Odvojeni običaji i mentaliteti prožimali su se (a smatram da se još uvijek prožimaju) u društvu različitom od onog u Hrvatskoj ili Srbiji. Jedinstveni bosanski kulturni prostor najlakše se može otkriti u onome što bosanske Hrvate i Srbe odvaja od njihovih sunarodnika u Hrvatskoj i Srbiji. Razliku čine suživot Bosanaca sa islamom i nazočnost, makar i sublimirana, zasebne državne tradicije. Iz toga su proizašli složeni identiteti, koji nisu tipični za homogena društva. Upravo zato što je Bosna bila intergralni kulturni prostor sa zasebnim povijesnim identitetom, ona se ne može uporediti s Jugoslavijom. Jugoslavija je bila država, ne društvo.“ (I. Banac, *Cijena Bosne*, “Evropa danas”, Zagreb, 1994, str. 108)

je razoriti bosanskohercegovačko društvo, na način da se, sijaanjem raznovrsnih oblika straha, kritična masa nesrpskog stanovništva raseli izvan Bosne i Hercegovine, dio nasilno preseli (čitaj – getoizira) unutar njenih granica, a one koji ne budu htjeli prihvatiti niti jedan od ovih uslova, zločinom genocida ukloniti. Bošnjaci iz Srebrenice niti su se htjeli iseliti u druge države, niti pristati na namijenjeni im geto negdje unutar Bosne i Hercegovine. Kao jedino sredstvo za etničko čišćenje prostora Srebrenice, projektantima velike Srbije preostao je zločin genocida. Upravo su to, po unaprijed isplaniranom programu, i uradili. Dakle, genocid u Srebrenici nije slučajna pojava, neki usamljeni slučaj, već, naprotiv, planirano monstruozno sredstvo realizacije sociocida (bosnacid) kao jedinog načina da se realizira anahrona ideja: jedna nacija jedna država.

Da su postojali dovoljno snažni unutarbosanski antagonizmi u bosanskohercegovačkom društvu, subjekti velikodržavnih projekata (države i njihove političke i vojne elite) ne bi imali potrebu da vrše agresiju i u okviru nje genocid, kulturocid, ekocid, memoricid i bosnacid kao sociocid. Nakon ovog stava, iz pozicije sociološkog razumijevanja genocida, postavlja se opravdano pitanje u kojim su se segmentima društva nalazili društveni uslovi genocida? Poznato je da su mjesta sadržajnosti društvene krize unutar društvene strukture, u njezinim substrukturnim elementima. Raspravljajući o društvenoj krizi koja obuhvata i društvenu i sistemsku dezintegraciju, J. Habermas govori o četiri moguće krizne tendencije.⁹ Sadržajnost društvene krize ispoljava se u nekoliko osnovnih subdruštvenih segmenata. To su: ekonomska kriza, kriza racijalnosti, legitimacijska kriza i kriza motivacije. Svi ovi suboblici društvene krize su bili zahvatili jugoslovensku državu a, posredno, preko pokušaja političkih elita da je riješe, preneseni su u bosanskohercegovačko društvo. Dakle, kriza jugoslovenske države nije bila uzrokovana antagonizmima strukture bosanskohercegovačkog društva, već, naprotiv, kriza jugoslovenske države uzrokovala je agresiju i genocid na bosanskohercegovačko društvo i državu.

Društvena uslovljenost genocida izvršenog u Srebrenici i uopće u Bosni i Hercegovini nalazi se u krizi racionalnosti funkcioniranja SFRJ, a ne u antagonizmima unutar

⁹ J. Habermas, *Problemi legitimacije kasnog kapitalizma*, Naprijed, Zagreb, 1982, str. 59.

bosanskohercegovačkog društva. Kriza racionalnosti funkcioniranja SFRJ se karcinozno proširila u ekonomski, politički, socio-kulturni i druge subsisteme jugoslovenske države. Interaktivno, ove subsistemske krize međusobno su se uslovljavale, usložnjavale i zaoštravale. Analiza uzroka jugoslovenske krize relevantno je sociološko pitanje za razumijevanje, ne samo zločina bosnocida, već i za razumijevanje genocidne prakse i tehnologije kojom je taj zločin izvršen.

Društveno-političko djelovanje jugoslovenske birokratizirane državno-političke i partijsko-policijske elite nije vodilo ispravnom cilju, naprotiv, to djelovanje je rezultiralo socijalnim nejednakostima koje su dalje producirale raznovrsne oblike socijalnih destrukcija i degradacija. Društvene destruktivnosti pogoduju nastanku i razvoju destruktivnih ideologija. S druge strane, destruktivne ideologije povoljno utječu na raznovrsnost i snagu društvene destruktivnosti.

Postavljanjem pitanja ideologije genocida dolazimo do trećeg nivoa interaktivnih odnosa, primarnih i sekundarnih činilaca genocida u Srebrenici, a to je interaktivni odnos na relaciji ideologija genocida – bosanskohercegovačko društvo – genocid. Historijska deskripcija genocida u Bosni i Hercegovini, njegova brutalnost i dehumaniziranost, nedvosmisleno nam ukazuje da je genocid u Srebrenici, između ostalog, izvršen pod motivacijom politike nacionalnog mesijanstva.¹⁰ „Agresija na Bosnu i Hercegovinu tako se u masovnoj svijesti svakodnevice i javnom mnijenju minimizirala i prikazivala kao ispunjenje srpske, ili hrvatske nacionalne misije na ovom ovozemaljskom svijetu.“¹¹

Fenomen nacionalnog mesijanstva, kao jedan od duhovno-idejnih i „kulturnih“ uslova genocida, neophodno je zasebno analizirati, jer je još uvijek masovno privlačan u pojedinim subbosanskim nacionalnim, političkim i kulturnim identitetima.¹² Posebno zabrinjava činjenica što se nacionalno mesijanstvo producira kao kulturni model. Iz tih razloga, značajno pitanje za savremenu sociologiju jeste gdje se nalaze njegovi društveni

¹⁰ Opširnije o ideologijama nacionalnog mesijanstva: E. Zgodić, *Ideologija nacionalnog mesijanstva*, VKBI, Sarajevo 1999.

¹¹ E. Zgodić, navedeno djelo, str. 10.

¹² „Već sada možemo reći da se bošnjačka mesijanska svijest, posebno u smislu nacionalno državnog ili kulturološkog mesijanizma nije razvila unutar bošnjačke nacionalne samosvijesti kao zasebna, jasno uobličena i aritkulirana dimenzija nacionalne ideologije.“ (E. Zgodić. *Navedeno djelo*, str. 14-15)

korijeni i kako ih iskorijeniti iz pojedinih društvenih slojeva bosanskih subidentiteta? Napomenimo da i nacionalno mesijanstvo jeste nebosanski produkt.¹³

Na postavljeno pitanje: ko je izvršio genocid u Srebrenici, odgovor je: država SR Jugoslavija, preko svojih vojno-političkih opunomoćenika, jer ih je politički instrumentalizirala i logistički potpuno obezbjeđivala. Zašto je ovo potrebno istaći? Da bi se ukazalo na činjenicu da subjekt genocida može biti: armija, odnosno oružana sila, država,¹⁴ politička stranka, klasa, ali to ne može biti, niti činiti, pojedinac u svoje lično ime, niti narod kao cjelina. Bosni susjedne države od momenta borbe za svoje državotvorno konstituiranje kao permanentnu državno-političku praksu su koristile zločin genocida nad bosanskim društvom i Bošnjacima.¹⁵

¹³ Raspravljajući o ideologiji nacionalnog mesijanstva, E. Zgodić porijeklo ideje ove ideologije vidi u kršćanskoj teologiji. On do ovog zaključka dolazi analizom reteologizacije politike na primjeru političke teologije Karla Šmita. „Cijelu svoju političku teoriju i cijeli svoj ideološki nauk, i u njihovim znanstvenim i u njihovim pseudo-znanstvenim sadržajima, on će deducirati iz osnovne teze da svi temeljni pojmovi politike nisu ništa drugo do sekularizirani pojmovi hrišćanske teologije. Moderna politika u njegovom poimanju jeste seksualno preparirana hrišćanska politička teologija.“ (E. Zgodić, navedeno djelo, str. 22-23)

¹⁴ Pitanje zločina počinjenog od jedne države je, prvi put, dotaknuto iz pravnog ugla 1945. godine, na Tribunalu u Nirnbergu, koji su saveznici osnovali da bi osudili nacističke zločine. Priroda tih zločina bila je definirana članom 6. sudskog Statuta, koji određuje tri najveća zločina: zločin protiv mira, ratni zločin, zločin protiv čovječnosti.“ (Grupa autora, *Crna knjiga komunizma*, str. 14)

¹⁵ „Ova genocidna praksa počela je u momentu osamostaljivanja srpske države, 1830. godine, kad su brojni muslimani (Bošnjaci, op. A. Đ) iz zapadne Srbije bili pobijeni ili protjerani. Nastavila se nakon nastanka Garašinanovog *Načertanija*, kao systemska politika nove države. Tada i narednih petnaest godina bili su eksterimirani svi muslimani sa teritorije zapadne i južne Srbije. Neki su prešli u Bosnu, neki se povukli na Kosovo ili u Makedoniju, Trakiju ili Anadoliju, a ostatak je bio pobijen ili preveden u pravoslavlje. Sada, kad je srpska vojska prešla Drinu, koja je zadnjih 190 godina bila granica između Bosne i Srbije, jer je prije toga dio zapadne Srbije bio u sastavu Bosne, kada Mladić eksterminira muslimane Srebrenice i to naočigled međunarodnih snaga i javnosti, pa kaže da ponavlja ono što se desilo 1804. godine i da je njegova akcija završetak onoga što je tada počelo.“(M. Filipović, *Korijeni agresije*, u: *Genocid u Bosni i Hercegovini 1991 – 1995.*, Sarajevo, 1997, str. 155 – 156)

Do sada osuđeni, za genocid u Srebrenici,¹⁶ od strane Haškog tribunala za ratne zločine, zločin nisu počinili u svoje lično ime, već kao dio tima države SR Jugoslavije, da bi realizirali unaprijed projektirani zadatak svjesno postavljenog političkog cilja, realizaciju ideje tzv. velike Srbije. Ovom tvrdnjom smo naznačili odgovor na drugo pitanje zašto je izvršen genocid? Upravo radi ostvarenja „skrivenog“ političkog cilja – bosnacida. Žrtva genocidne radnje je bosanskohercegovačko društvo, odnosno njegova kvintensencija, Bošnjaci. Bosnacid, s jedne strane, predstavlja «skriveni» politički cilj a, s druge, on je sredstvo, krvavi «tehnološki» proces pomoću kog se ostvaruje javno postavljeni velikodržavni cilj. Tek nakon ostvarenja ovog „skrivenog“ cilja, bila je moguća realizacija ideološko-političkog projekta velike Srbije. Nažalost, cjelokupan projekat toga zločina projektovani su intelektualci, a ne zanatlije, trgovci, zemljoradnici, administrativni i drugi radnici. Činjenice neosporno ukazuju na istinu da je stvarni subjekt genocida u Srebrenici i Bosni i Hercegovini država SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora), čiji su politički projekat pokušale realizirati njezine političke i vojne institucije. Da bi zacrtani projekat realizirao, njegov autor, država SR Jugoslavija, organizira vojsku bosanskih Srba,¹⁷ te pomoću nje pristupa destrukciji i dehumanizaciji bosanskohercegovačkog društva. Instrumentalizirani, neposredni izvršilac bila je vojska

¹⁶ Radislav Krstić je osuđen na 35 godina zatvora, Vidoje Blagojević na 18 , a Dragan Jokić na 9 godina.

¹⁷ „Nominalno povlačenje trupa JNA iz Bosne i Hercegovine objavljeno je 19. svibnja. Međutim, beogradske vlasti su tvrdile da 80% pripadnika jugoslovenske armije čine bosanski Srbi koji imaju pravo ostati u Bosni i Hercegovini i boriti se na strani srpskih snaga u Republici pošto se JNA povukla. Rezultat je bio: 'sila od najmanje 30,000 s tenkovima, artiljerijom, višecijevnim raketnim bacačima i velikim zalihama municije, ostavljena je da se bori za srpsku stvar. Te bosanske vojnike JNA i njihovo naoružanje obuhvatila je vojska bosanskih Srba, čije su stvaranje 12. svibnja 1992. godine proglasili predsjednik Srpske demokratske stranke (SDS-a) Radovan Karadžić i njegovi suradnici. Premda se JNA tobože povukla, široko je prihvaćeno uvjerenje da njeni vojnici, i aktivni i rezervni, i dalje djeluju u Bosni i Hercegovini na strani srpskih snaga. Pogotovo trupe Užičkog korpusa iz Srbije i rezervisti JNA iz Crne Gore nastavljaju napadati bosanske i hrvatske položaje u Bosni i Hercegovini. Budući da su njene oružane snage aktivno angažirane u napadima na teritorij koji pripada drugoj državi Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) jedna je od strana u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini.“. (*Ratni zločin u Bosni i Hercegovini*, Izveštaj Amnesty international i Helskini watscha od početka rata u BiH do rujna 1993, godine, Zagreb, 1993, str. 35)

RS, paramilitarne formacije i pojedinci, ali kao članovi državno-vojnih institucija. Zato za ovaj zločin istu odgovornost imaju i pojedinci i institucije i kolektivni politički subjekti, kakav je upravo država. Odgovornost jeste pojedinačna, ali se ona samo na nju ne može svoditi, jer to pojedinci nisu radili u svoje lično ime, već u ime, za račun i po nalogu države SR Jugoslavije. Tek poslije dokazivanja i prihvatanja ove činjenice postaje jasno da zločin genocida nije izvršio srpski narod i da ga te krivnje treba osloboditi. Isto tako, krivnja se ne može svesti samo na pojedinačnu odgovornost, jer je pojedinac nemoćan da izvrši tako složen kolektivni zločin ako nije dio kolektivnog identiteta koji raspolaže ogromnom vojno-političkom moći, odnosno snagom države.

Ubijanje Bosne u Bosni i Hercegovini; (ili) bosnacid još uvijek traje

Kako sociologija objašnjava društvene procese, čiju sadržajnost čine društvena djelovanja ljudi i grupa, opravdano je postaviti pitanje traje li bosnacid u Bosni i Hercegovini i nakon genocida u Srebrenici 1995. godine? Kako još uvijek nisu otklonjeni društveno-politički uzroci koji su osmislili, projektirali i izvršili genocid u Srebrenici, sasvim je logično da bosnacid i danas traje, samo u izmijenjenim uslovima i sa promijenjenom tehnologijom djelovanja.

Genocid počinjen nad Bošnjacima Srebrenice kao etničkom grupom istovremeno je zločin i protiv religijske grupe, ako se zna da je islam, ne samo jedan od faktora koji je bitno utjecao na bošnjačku nacionalnu identifikaciju, već predstavlja, i danas, bošnjačku živuću religiju. Ovaj stav se potpuno „uklapa“ u tradicionalnu definiciju genocida koja ga definira kao akt počinjen „sa namjerom da se uništi, u cjelosti i djelimično, bilo koja nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina...“. Bosnacid, promatran iz pozicije moderne društvene znanosti o genocidu, neizostavno postavlja dva bitna pitanja, a to su: definiranje bosanskohercegovačkog društva kao zasebne društvene grupe, nad kojom je izvršen zločin genocida, i trajanje bosnacida nakon agresorskog rata, odnosno njegovo nastavljanje u miru.

Prvo pitanje je mnogo jasnije (vidljivije) od drugog. Bosanskohercegovačko društvo je, kako smo već istakli, uistinu, zasebna, globalna društvena grupa, sa prepoznatljivim,

multilateralnim sadržajnostima. Zločin genocida protiv bilo koje etničke, političke, religijske ili neke druge substrukturne grupe bosanskohercegovačkog društva istovremeno predstavlja i zločin genocida protiv tog društva kao cjeline. Genocidnim ubijanjem Bošnjaka, vrši se ubijanje Bosne u Bosni, ubijanje njezine esencijalne multilateralne sadržajnosti (nacionalne, kulturne, religijske, tradicijske). U multilateralnom društvu, kakvo je bosansko, nije moguće ubiti samo jedan njegov dio, a da to istovremeno ne znači i ubijanje tog društva kao kolektivnog identiteta. „Jedinstvo različja“ (tradicija, religija, etniciteta, nacionaliteta, kultura i multikultura) daju bosanskom društvu karakter zasebnog društvenog identiteta, odnosno, zasebne društvene grupe. Ako se izvrši genocid nad jednim dijelom „jedinstva različja“, onda to, istovremeno, predstavlja genocid nad cjelinom kao takvom. Ubiti Bosnu u Bosni, upravo je i bio glavni cilj projektanata genocida, kao sredstva u ostvarivanju postavljenog političkog cilja. Kako taj cilj, u potpunosti, nije ostvaren u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu, zbog „čuda bosanskog otpora“, odnosno, zbog prirodene snage bosanskog društva da opstane kao takvo, projektanti bosnacida, tj. ubijanja Bosne u Bosni i Hercegovini, i danas, kroz raznovrsne političke, ekonomske, kulturne, obrazovne aktivnosti nastoje bosansku sadržajnost pretvoriti u nebosansku.

Društveni kontekst u kojem, danas, egzistira bosanskohercegovačko društvo i država, jesu izmijenjeni ali ne u tolikoj mjeri da bosnacida kao genocid bude dokinut, zato što su akteri (subjekti), pojedinačni i kolektivni, genocida u Srebrenici još uvijek aktivni i nisu odustali od svojih velikodržavnih projekata. Svoje ciljeve oni danas žele postići navodnim zalaganjem za očuvanjem („cementiranjem“) dejtonskog uređenja Bosne i Hercegovine, koje se iz dana u dan, pokazuje sve više nefunkcionalnim, neracionalnim i, nadalje, bosanskohercegovačkom društvu neprimjerenim. Upravo je dejtonsko ustrojstvo Bosne i Hercegovine danas osnovna zapreka bržoj i kvalitetnijoj reintegraciji bosanskohercegovačkog društva i njegovom efikasnijem uključivanju u evropske i svjetske standarde društveno-političkog organiziranja društava, država i života ljudi (građana) uopće.

Etničko-regionalna homogenizacija bosanskohercegovačkog državnog prostora je proces koji i danas traje i, nažalost, u pojedinim područjima se potpuno dovršava, uprkos skromnim

rezultatima povratka prognanih i izbjeglih. Ovaj proces posebno pogađa Bošnjake, jer ih getoizira u dvije veće enklave: unsko-sansku i hercegovačko-neretljansku. Onemogućavanjem povratka Bošnjaka u prijeratna mjesta življenja nastavlja se dalje razaranje i razgradnja njihove životne i kulturne supstance. Neophodno je istaći da je bez Bosne i Hercegovine nemoguća egzistencija Bošnjaka kao političkog naroda, kao što je bez Bošnjaka upitna i egzistencija države Bosne i Hercegovine.

Ekonomsko siromaštvo i visoka stopa nezaposlenosti većine bosanskohercegovačkog stanovništva, ne produciraju samo ekonomsku bijedu i ekonomsku ovisnost o drugom, već pogoduju i produciranju raznovrsnih destruktivnih ideologija, a prije svega reafirmaciju destruktivnih ideologija prošlosti.

Političko i znanstveno-intelektualno kryptoiziranje istine o agresiji na Bosnu i Hercegovinu, genocidu nad Bošnjacima i bosnacidu, izvršenom u ratu protiv Bosne i Hercegovine, također predstavlja perfidno trajanje bosnacida. Ovdje posebno treba naglasiti suzdržan odnos dijela bošnjačke inteligencije prema problemima vlastitog naroda.

Prespor rad Haškog suda za ratne zločine i suda Bosne i Hercegovine, ne doprinose bržem otklanjanju bosnacidnih procesa. Napomenimo, da je za genocid u Srebrenici, do sada, podignuto samo 19 optužnica i da su za genocid osuđena samo troica izvršilaca. (R. Krtić, V. Blagojević, D. Jokić).

«Humanitarno»-plansko, odnosno „pokriveno“ iseljavanje radno sposobnog stanovništva iz Bosne i Hercegovine u zemlje Zapadne Evrope, SAD i Australiju, značajan je proces destrukcije demografske strukture bosanskog društva, što također predstavlja akt bosnacida. Taj proces se odvija uz blagonaklonost subjekata međunarodne zajednice, te njihovo učešće u tom procesu.

Diskriminirajuće razdobljeno i neusklađeno zakonodavstvo s općevažećim standardima i normama diskriminira građane Bosne i Hercegovine u ostvarivanju osnovnih ljudskih prava. Segregacija u obrazovnom sistemu, dvojno državljanstvo i mnogi drugi primjeri, potvrda su da bosnacid i dalje traje.

Bošnjačko samoomalovažavanje, koje je, opisujući karakterologiju Bošnjaka, Alija Isaković, između ostalog, okarakterizirao i kao ljude „nadasve opsjednute omalovažavanjem svega vlastitog, vlastitog imena, vjere, običaja, prošlosti“, valja zaustaviti, afirmirajući historijski potvrđene kulturne i humane vrijednosti bosanskog naroda.

Još uvijek nisu otklonjene raznovrsne predrasude i stereotipi o Bosni i njezinom društvu, pogotovo kada je riječ o Bošnjacima i islamu. Vrlo negativno i razarajuće opasno na integraciju bosankohercegovačkog društva djeluje zlonamjerno i ničim utemeljeno povezivanje Bošnjaka i pojedinih terorističkih organizacija. Historijska je istina sasvim suprotna, i nedvosmisleno govori o, bezbroj puta, dokazanoj bošnjačkoj otvorenosti za drugo i drugačije,¹⁸ bošnjačkoj toleranciji i suživotu s drugim kolektivnim identitetima kao pravilu vlastitog življenja. Navedeni primjeri, nedvosmisleno, ukazuju da i nakon deset godina od zločina genocida u Srebrenici i dalje traje «mirnodopsko» ubijanje Bosne i Hercegovine. Svi primjeri tih procesa daju nam za pravo da zaključimo kako je genocid u Srebrenici paradigma bosnacida, te da, okončanjem rata protiv države Bosne i Hercegovine i njezinog društva, on nije potpuno zaustavljen, već, naprotiv, traje i danas.

Zaključak

Genocid u Srebrenici, iako se može posmatrati kao pojedinačna pojava, u svojoj esencijalnoj i fenomenološkoj suštini on to nije, nego, naprotiv, jeste paradigma bosnacida kao konkretnog oblika zločina sociocida. Kreatori velikodržavnih projekata (političke, vojne i kulturne elite, političke stranke, država), da bi realizirali vlastiti projekat, projektirali su zločin sociocida, kao bosnacida. Ubiti bosanskohercegovačko društvo, milenijski sedimentirano „jedinstvo različja“, bio je jedini način za realizaciju velikodržavnih projekata. Da bi zacrtani projekat realizirali, njegovi akteri pristupaju dehumanizaciji bosanskohercegovačkog društva i destrukciji njegove države. Genocid u Srebrenici nije bio cilj samo sebi, već, naprotiv, sredstvo ostvarenja postavljenog cilja bosnacida. Dakle, agresija na državu Bosnu i Hercegovinu i u sklopu nje počinjeni genocid u Srebrenici, „skriveni“ su cilj realizacije formule: jedna nacija, jedna država u bosanskohercegovačkom društvu koja je njemu neprimjerena i neizvodljiva bez realizacije bosnacida kao genocidnog zločina.

¹⁸ O bošnjačkoj otvorenosti za drugo i drugačije, kao jednoj od osnovnih vrijednosnih karakteristika bošnjačkog nacionalnog identiteta, opširnije vidjeti u: A. Dozić, *Bošnjačka nacija*, BKC, Sarajevo, 2003. str. 99-113.

Literatura

1. Banac, Ivo, *Cijena Bosne*, Evropa danas, Zagreb, 1994.
2. Cigar, Norman, *Genocid u Bosni, politika „etničkog čišćenja“*, VKBI, Sarajevo, 1998.
3. Čekić, Smail, *Historija genocida nad Bošnjacima*, Muzej genocida, Sarajevo, 1997.
4. Čekić, Smail, *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2004.
5. Doubth, Keith. *Sociologija nakon Bosne*, Buybook, Sarajevo, 2003.
6. Dozić, Adib, *Izvanbosanski programi zla u bosanskohercegovačkom društvu*, Znakovi vremena, br. 22/23, 2004.
7. Dozić, Adib, *Elementi za novu subznanstvenu teoriju (sociologiju) genocida*, Godišnjak Filozofskog fakulteta Tuzla, br. 6/2005.
8. Filipović, Muhamed, *Korijeni agresije, u: Genocid u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Sarajevo, 1997.
9. Grupa autora, *Genocid u Bosni i Hercegovini 1991-1995*, Sarajevo, 1997.
10. Honig, J, W.-Boht, N, *Srebrenica Hronika ratnog zločina*, Ljiljan, 1997, Sarajevo.
11. Korošić, Marijan, *Jugoslovenska kriza*, Naprijed, Zagreb, 1998.
12. Kulić, Slavko, *Strategija nasilja kao strategija razvoja*, Naprijed, Zagreb, 1996.
13. Letica, Bartol, Letica, Slaven, *Postmoderna i genocid u Bosni*, Naklada Jesinski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1997.
14. Mirhović, A, Salihović, Z, Kržalić, A, *Žrtve srebreničke apokalipse*, Tuzla, 2002.
15. Sells A, Michael, *Iznevjereni most*, ITD 7, Sarajevo, 2002.
16. Soll, Drothe, *Kristo-fašizam*, Značenja, br. 16, Doboj, 1988.
17. Zülch, Tilman, *„Etničko čišćenje“ genocid za „Veliku Srbiju“*, VKBI, Sarajevo, 1996.
18. Zgodić, Esad, *Ideologija nacionalnog mesijanstva*, VKBI, Sarajevo, 1999.
19. Žiga, Jusuf, *Bosanska krvava zbilja*, VKBI, Sarajevo, 1997.